

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Oratio De Svmmis Et Maximis Beneficiis Divinitvs Per
Electum Spiritus sancti Organon Dn. D. Martinvm
Lvthervm; beatæ memoriæ**

Velius, Johannes

[S.I.], 1588

VD16 V 514

[Text]

urn:nbn:de:hbz:466:1-35315

I ORATIO
DE SVMMIS
ET MAXIMIS BENEFICIIS DIVINITVS PER ELE-
CTUM Spiritus sancti Organon Dñ. D.
MARTINVM LVTHERVVM; be-
atae memoriae, postremo & in-
grato huic mundo
exhibitit.

Anno
1586.

NNVS hic est cente-
simus & tertius post-
q̄ hac ipsa die, quæ
decima est mensis
Nouembris, & vigi-
lia Martini Episcopi
Thuronensis, singu-
lari Dei bonitate &
prudentia in huius mundi lucem Isle-
biæ in Comitatu Mansfeldico natus est
Reuerendus & incomparabilis vir Dñ D.
MARTINVS LVTHERVVS sanctæ me-
moriæ, Theologus summus, & syncerioris
doctrinæ Christianæ restaurator felicif-
simus. Cum igitur de hoc viro summo, &
maximis beneficijs, quæ Deus ex im-
mensa bonitate, & ineffabili planè misericordia,
per eundem senescenti huic, sed
heu nimis ingrato, imò planè deliranti
ORATIO

mundo exhibuit, dies ipsa me admonuisset, precium operæ facturum me arbitratus sum, si de hoc ipso viro Dei, & beneficijs diuinitus per illum exhibitis publicè hoc in loco aliquid dicerem. Idq; eam potissimum ob causam, vt non tantum mentes nostræ accendantur ad maiorem erga Deum gratitudinem, pro diuinitus per hunc virum Dei, luce verbi sui reuelata: sed etiam vt maiori studio & diligentia in hac ipsa luce dum eam habemus, ne fortè nos aliquando tenebrae comprehendant, ambulemus, & diuina huius heröis monumenta fideliter asseruando posteris nostris relinquendo quasi per manus tradamus, nec non maiori illa diligentia legendo & relegendo euoluere studeamus.

Vt autem & meipsum intra certos limites, & dicendi cancelllos contineam, & vobis, optimi auditores, quos beatum Lutherum verè amare scio, crassiori, quod aiunt, Minerua, singula quasi oculos ponendo lucide non obscurè exponam, delegi potissimum eam ad rem maximè memorabilem historiam veteris instrumenti de eductione populi Israëlitici ex A Egypto. Collatione enim huius nostri & illius temporis accurata & diligenti instituta, quid & quantum à beato

Lutherō

3 ORATIO.

Lutherò diuinitus excitato acceperimus, manifestè satis videbimus. Vos itaque optimi auditores, ut ea animi æquanimitate & benevolentia, qua per annos sedecim ex hac ipsa cathedra, scripta Prophetica & Apostolica, simpliciter vobis declarantem me audiuitis, hac ipsa etiam hora, de hoc præclaro Spiritus Sancti organo pueriliter differentem audire nō grauemini, etiam atq; etiam vehementer rogatos volo.

Descripsit sanè Spiritus sanctus pas- sim in libris veteris & noui instrumenti, tam in scriptis Moysis, qui verè fuit vir Dei, & dux Chori Prophetici, quam in reliquorum Prophetarum, Euangelistarum & Apostolorum monumentis, multas historias Sanctorum, quæ non modò humanam eloquentiam omnem longè superant: Sed etiam omnium piorum admiratione & cognitione dignissimæ sunt, propterea quod & doctrinam gravissimam & consolationem omnibus tēporibus maximè necessariam nobis proponant. Nulla enim est historia in sa- cro Bibliorum codice, quæ non propter aliquam insignem utilitatem, doctrinam & consolationem scripta sit, sicut vnuer- saliter Paulus de tota scriptura inquit, Roman. 15. Quæcunq; præscripta sunt ad

ad nostram doctrinam prescripta sunt, ut
per patientiam & consolationem scriptu-
rarum spem habeamus.

Vt autem de alijs in praesentia, quæ
innumerabiles ferè sunt, historijs nihil
dicam: Quid quofo admiratione magis
dignum est ipsa totius mundi & omnium
creaturarum visibilium & inuisibilium
creatione, primorumq; parentum histo-
ria? Quid magis horrendum dici, scribi,
aut cogitari potest ipso diluuio, quo vni-
uersa totius generis humani multitudo
opprimitur, non nisi octo animabus ser-
uatis? Quid tristius est deletione Sodo-
mæ & Gomorrhæ, quæ igne & sulphure
coelitus immisso conflagrârunt? Quid
miserabilius immolatione Isaac, & ven-
ditione Iosephi? Quem deniq; non ve-
hementer afficerent dulcissimæ narrati-
ones, de miranda protectione & defensi-
one Nohæ inter aquas diluuij, Lothi ha-
bitantis apud Sodomitas, Danielis in la-
cu leonum, trium puerorum in fornace
Babylonica, & similes quamplurimæ.
Profectò si omnium hominum eloquen-
tia in enarratione harū historiarum con-
sumeretur, non tamen profunditatem sa-
pientiæ, quæ in ijs continetur, exauriri
posse arbitror.

Quemadmodum autem præ reli-
quis

quis stellis omnibus, quibus Deus cœlum
mirificè exornauit, Solem sua magnitu-
dine & motu suo etiam lumine & effica-
cia, qua gratissimas temporum quadri-
partitas vicissitudines efficit elucere vi-
demus: Ita præ omnibus veteris instru-
menti historijs maximè memorabilis est
hæc, de qua paulò antè mentionem feci,
historia liberationis & eductionis populi
Israël ex A Egypto. Est enim verè, ut
D. Philippus ait, hæc ipsa historia, o-
mnium historiarum, omnium ætatum à
principio mundi, usq; ad finem, excepta
ipsa Christi passione & resurrectione lon-
gè maxima. Proponit enim lucidè non
obscure, tanquam in tabella ob oculos,
imaginem Ecclesiæ omnium temporum,
& maximorum etiam miraculorum &
mutationum, quæ omnibus ætatibus in
Ecclesia Dei contingere solent. Non ita-
q; immeritò D: Augustinus Moysen mi-
nistrum veteris, & Prophetam noui Te-
stamenti appellat. Et D: Paulus i. Cor.
10. in hanc ipsam historiam, & glorioas,
easq; varias, huius populi liberationes,
nec non horrenda pœnarum exempla, a-
lliasq; mutationes in hac ipsa historia, in-
tuens inquit: Hæc autem figuræ nostri
fuerunt, scripta verò sunt, propter ad-
monitionem nostri. Vtruncq; sanè com-
ple-

pletebitur Apostolus: Eundem scilicet rerum statum, eisdem mutationes, eundem verbi contemptum, eandem pro reuelata luce verbi ingratitudinem, & alia id genus peccata in Ecclesia noui Testamenti, pro ut in tristissima illa seruitute, & durissima captiuitate, nec non gloriosa liberatione populi Israël in veteri Testamento fuere, subsecutura: Et grauissimas quoque poenas in Ecclesia noui Testamenti propter admissa eiusmodi scelera & peccata vti in veteri Testamento factum, grassaturas esse. Quod ut magis perspicue videamus collatione temporum & eventuum instituta, paulo altius quædam repetenda erunt.

Etsi itaque filij Israël viuente Iosepho & rege suo Pharaone pio, omnem benevolentiam, nec non omnia pietatis & humanitatis officia ab ipso rege & subditis eius experti essent, tamen cum non longo tempore post mortem Ioseph, reges Aegyptij abiecta puriore doctrina, quam a Ioseph quasi per manus traditam acceperant, rursus Idola colerent, & artes magicas amplecterentur, non diu enim homines lucem veritatis cœlestis retinēt, nisi diuinitus seruetur: tantus diaboli furor in regibus Aegyptijs contra populū Dei exarsit, vt omnem regni sui vim & conatum,

ORATIO.

7 conatum, nil nisi ignem & fulmina spirantes, in perniciem huius populi dies noctesq; pararent, atque meditarentur. Nihil enim deliberatus fuit, quam uniuersum semen Abrahæ quacunq; ratione possent, radicibus extirpare, & funditus delere. Tristissima itaq; seruitute eos oppresserunt, & durissimis laboribus lutri & laterum, omniumq; operum rusticarū duriter ipsos exercentes, vitam etiam eorum acerbissimam ipsis reddiderunt. Deniq; cum tentassent omnes vias premendi & delendi populi huius, tandem edicta crudelissima, non atramento, sed sanguine scripta de recens editis infantibus & necandis & exponendis proposuerunt. Hæc tristissima calamitas, quæ totis annis octoginta à nato videlicet Moysè usq; ad exitum ex Aegypto durauit, maior est quam ut ullius oratione differtissimi etiam Rhetoris exponi queat, imò talis, ut nemo etiam sanx mentis homo sine lachrymis, & vehementi cordis consternatione, eam vel legere vel audire possit. Ad hanc per se satis atrocem crudelitatem, pijs Israëlitis longè accessit alia calamitas. AEgyptij enim non modo puriorem, & veram de Deo doctrinam, cultusq; diuinos omnes abiecerunt & ex alto deriserunt: Sed totam etiam religi-

religionem cum omni cultu Dei radicibus extirpare conati sunt. Templa & scholas, in quibus piis Israëlitæ veram doctrinam sonabant, & cultus religiosæ pietatis exercebant, vñā cum ipsis Doctribus tollere & euertere, dies noctesq; summo & indefesso studio quæsiuerunt. Imo miserrimè oppressi Israëlitæ quotidiè abominandam illorum idolatriam aspicere, horrendas ipsorum blasphemias audire, Ethnicis illorum sacrificijs interesse, coacti sunt, qua seruitute satis tristi, calamitatem huius populi supra modum auctam esse, omni vero verius est. Quid enim pijs mentibus amissione veræ doctrinæ, templorum & scholarum ruinis, piorum doctorum nece calamitosius accidere potest?

Interea verò dum hæc atrocissima crudelitas, quæ humano consilio discutiri non poterat, in populum Israel exercetur, lachrymis & precibus, imo veris & ardentissimis cordis gemitibus & suspirijs, tanquam omnium præstantissimis Ecclesiæ armis, miseri & oppressi Israëlitæ ad Deum assidue clamantes, liberationem ex hac iniquissima vitæ conditiōne, vel saltem mitigationem præsentium ærumnarum, vindictam interim Deo

II.

B

juxta

9 ORATIO.

juxta ipsius mandatum , committentes ,
petiuerunt.

III.

Quapropter cum Deus se non o-
ciosum præbeat spectatorem calamita-
tum Ecclesiæ, sed multo acrius ad salutem
quam diabolus ad perniciem nostram vi-
gilet, & multo audiior sit ad audiendum
quam nos ad clamandum , immo longè
promptior sit in dandis quæ bona sunt ,
quam nos sumus in rogandis, ideo gemi-
tus, preces & suspiria Israëlitarum , cle-
menter, laborem & dolorem eorum con-
siderans, respexit & audiuit , & misit ip-
sis præstantissimum & clarissimum virū
Moysen, virum, inquam, ab ipso Spiritu
sancto heroïco pectore, ingenti fide, spe
non dubitante , & multis alijs præclaris
& excellentibus , adeoq; verè heroicis
virtutibus ornatum & instructum. Et li-
cet educationem huius populi ex Aegy-
pto, nec Scipio, nec Hannibal, nec Ale-
xander ille magnus suscipere , vel aggre-
di, multo minus perficere potuisset : ipse
tamen Moyses ad mandatum Dei, ipso
etiam Filio Dei Domino nostro I E S V
Christo duce & comite , ingentem hanc
populi huius multitudinem, ex Aegypto,
inuito & repugnante non tantum rege
ipso, sed etiam omnibus diabolis , mira-
biliter

biliter & gloriōsē per aquas maris rubri,
Pharaone rege cum maxima & florentif-
fima parte hominum totius regni Aegy-
tiaci miserrimē in mari rubro deleto,
eduxit.

Etsi verò Israēlitæ per mare rubrum
educti ex tristissima servitute & durissi-
ma captiuitate jam liberati, adeoq; Mo-
yses ipse ignari locorum & viarum fue-
rint, attamen Filius ipse Dei mirabiliter
ipsos in deserto totos annos quadraginta
duxit, interdiu nube texit, noctu lucen-
tibus flammis circumdedit, & quod o-
mnium hominum admiratione dignissi-
mum est, cum in deserto non tantum fa-
me laborarent, sed etiam propter defe-
ctum fontium & fluminum siti contabe-
scerent, subitò Deus precibus & gemiti-
bus Moysis victus, è petra, quam Moses
de mandato ipsius seriebat, ingens aqua-
rum flumen effudit, manna de cœlo spar-
sit, magnam vim coturnicum in castra
misit, & sic mirabiliter ingentem illam
multitudinem aluit. Et ne omnia, quæ
innumerabilia sunt, beneficia huic popu-
lo à Deo exhibita, persequi videar, ma-
gnum sanè beneficium est, quod Deus ex
arcana sua sède prodiens, quinquagesima
post primum Pascha die, in monte Sinai,

inter tonitrua & fulgura horrenda, sua
voce Decalogum promulgauit, & postea
cultus diuinos instituit, Leges Forenses
præscripsit, & tandem deletis triginta &
vno regibus, duce Iosua ipsos in terram
maioribus olim pmissam introduxit. Et
licet Deus sæpius justissimas & grauissi-
mas causas, ppter peccata multiplicia, &
detestandam ingratitudinem reijciendi
hunc populum habuerit: precibus tamen
& intercessione Moysis, qui etiam ana-
thema pro hoc populo fieri voluit, quasi
victus ipsis clementer pepercit, & pœnas
quas sibi noxijs accersierant vltrò consi-
lijs malis, mitigauit. O admirabilem
& penè incredibilem vim amoris diuini
erga hunc populum: Ego sanè quoties
hanc ingentem φιλαθεωπίαν Χριστητα
Dei erga hunc populum tacitus mecum
considero, memetipsum continere non
possum, quin cum Propheta regio Daui-
de exclamem: Non fecit taliter omni
nationi, & judicia sua non manifestauit
eis.

Psal. 147.

V.

Quamuis verò Israëlitæ horum
summorum diuinitus in se collatorum
beneficiorum, memoriam nunquam in-
termorituram conseruare, Deoq; quan-
tas potuissent toto pectore concipere,
gratias

gratias agere maximas, & eidem omnibus vitæ suæ diebus in perpetua obedi-
entia, justitia & sanctitate seruire debuif-
sent: attamen cum nihil citius senescat,
quam acceptorum beneficiorum memo-
ria, παλαιὰ γαρ ἐνδε χάρις ἀμνάμονες ἦ
βροτοί: Ideo & Israëlitæ citò horū ingen-
tium beneficiorum, & miraculorum o-
mnium obliti, tanquam populus duræ
ceruicis, non modò erga ipsum Deum
inobedientes fuerunt, & abominanda
idolatria, turpissimis & maximè hor-
rendis omnis generis peccatis, scortatio-
ne, luxu, crapula, & alijs, sese polluentes,
horribili fremitu contra Deum murmu-
rauerunt, & licet mediocrem copiam vi-
ctus manæ & coturnicum haberent, ta-
men præsentia bona & dona Dei fastidi-
entes, molestias & labores itineris æger-
rimè ferendo, ollas & carnes AEgypti
expetierunt: Sed etiam quod longè
maiori admiratione dignum, saepius vo-
ciferati sunt se non Deo duce, sed Moysis
Tyrannide ex AEgypto eductos, Moysen
qui tamen optimè de ipsis meritus erat,
impostorem & faxis obruendum esse. Imò
cum plerunq; id hominibus accidat, vt
eo recurrent, & id cupidissimè petant,
quod paulò antè contempserant, ideò

B 3

Israëlitæ

Istraëlitæ ex sua sapientia nouum ducem eligere volunt, à quo in AEgyptum reducantur. O horrendam & plus quam diabolicam ingratitudinem.

VI.

Sed Deum immortalem, quæ huius tantæ ingratitudinis causa? Ego sanè quantum coniçere possum, duas huius rei causas esse puto.

Math. 19.

Primò constat ipsa sacra scriptura attestante, verbum Dei esse verbum crucis, perpetuò enim assiduum comitem sibi adjunctum habet sanctam crucem, juxta illud Christi, Matth. 16. Qui vult meus esse discipulus, abneget se ipsum, & tollat suam cruncem, & sequatur me. Iam vero omnes naturam sumus depravati, ut maiori afficiamur earum rerum cura, quæ ad hanc terrenam & caducam, quam quæ ad illam cœlestem & eternam vitam pertinent. Sunt enim filij huius seculi prudentiores in natione sua, filijs lucis.

Luc. 16.

Quamdiu igitur, omnia ex animi sententia felici successu, vtcunq; fluunt, ita vt in pace victum & amictum, & omnium rerum copiam habeamus, etiam si interim non exigua aliqua seruitus, cū iniquissima vitæ conditione permixta, ferenda sit: tamdiu vtcunq; verbo & cultui diuino adhæremus. Quam primum vero

verò ijs, quæ ad hanc miseram & ærum-
nosam vitam pertinent destituimur, ita ut
& fame nobis sit laborandum, & siti con-
tabescendum, omniumque rerum summa-
nos prenat inopia & penuria: tum ut
plurimum verbo & cultui diuino valedi-
centes, caduca huius vitæ bona, æternis
illis longè anteferre solemus, cumque inter
duo mala vnum sit eligendum, prudenter
admodum nos facere arbitramur, si
quando iniquissimas & durissimas quas-
que vitæ conditiones etiam cum amissio-
ne lucis diuinæ & æternæ salutis jactura
coniunctas, eligamus & accipiamus,
modò ijs, quibus ad benè saginandum
ventrem & cuticulam satis lautè curan-
dam opus est, non omnino carere cogan-
tur. Id quod lucidè non obscurè historia
Gadarenorum, Math. 8. testatur. Ili
enim Epicuri verè nati de grege porci,
porcis suis in posterum ne carere cogan-
tur, Christum saluatorem dulcissimum
cum sacro sancto suo Euangelio, non sinè
æterna animarum suarum damnatione è
finibus suis discedere, & longissimas in
oras abire malunt. Ad eum sanè mo-
dum & nostri Israëlitarum licet in' deserto
verbum, & cultum Dei, & mediocrem vi-
tum haberent, ipsiusque Dei mirificam

Math. 8.

B 4

præsen-

præsentiam quotidiè experientur: attamen cum non omnia ex animi sententia ad ingenium ipsorum fluarent, & jam fame & siti laborarent, aliasque molestias itineris & labores sustinerent: obliti omnium, quas antea perpessi erant, ærumnarum, in AEgyptum, tantum ut vietum & amictum satis copiosum, & omnium rerum promptuaria abundantia habere queant, etiamsi illud cum jactura verbi & æternæ salutis fiat, redire maluerunt.

*Lucretius
libro 2.* O miseras hominum mentes, ô pectora cæca,

Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis

Degitur hoc æui quodcunque est.

Secundo verissimum esse illud Horatij in arte Poëtica omnes sanæ mentis fateri oportet:

Segnius irritant animos, demissa, per aures,

Quam quæ sunt oculis fidelibus, & quæ Ipse sibi tradit spectator.

Etsi igitur magnam multitudinem ex AEgypto eductam certum sit, nemo tam dubitat plurimos ex promiscua illa multitudine omnium ætatum homines, potissimum verò ex senioribus, qui antea

antea in Aegypto miserrimè illam crudelitatem viderant, & maxima ex parte sustinuerant, adeoꝝ in recenti memoria omnia habebant, partim senio, partim mœrore animi, itineris laboribus, alijsꝝ molestijs confectos, in ipso itinere diem suum obiisse: deinde nemo etiam dubitat, quam plurimos fuisse pueros, juvenes, imò & nouos maritos, qui licet & ipsi aliquam partem Tyrannidis Aegyptiacꝝ perpessi fuerint, citò tamen more juniorum memoriam istius calamitatis omnem, præsertim cum in præsentia nulla illius vel exempla, vel vestigia, saltem in conspectu & quasi ob oculos versarentur, deposuerunt, & si quando hi ipsi à suis vel parentibus, vel alijs natu maioribus de hac tanta & tam immani crudelitate Aegyptiorum mentionem fieri audiuerunt, perinde ipsis fuit ac si fabulam vel somnium recenserit audirent. Quapropter cum in benè constituto regno & ciuitatibus, vbi omnium rerum, quibus ad hanc vitam caducam sustentandam indigemus, copiam esse maximam singuli nobis persuademus, lautiusꝝ ibi vivere quam in deserto nos posse putamus: Non dubium est hosce nouos maritos, & juniores inopiaz & penuriæ, omniumꝝ mole-

molestiarum impatientissimos, juuenili ardore, fervore & furore, concitatos & correptos, regressum in AEgyptum multò vehementius ipsis senioribus instando suasisse & vrgendo flagitasse.

VII.

Sed hanc ipsam huius populi detestandam ingratitudinem horribiliter postea, & in ira sua visitauit & puniuit Deus. Testatur enim historia Moysis, Deus non modo pestem, & alia morborum genera, sed etiam bella satis funesta & cruenta, serpentes ignitos, immò ignem cœlitus in iplos immisisse, vnde aliquot multa millia, immò maxima & florentissima totius populi pars, breui temporis spacio consumpta sit, adeo etiam, vt ex natu maioribus, qui ex AEgypto egressi fuerant, reliquis omnibus sublati, solus Iosua & Caleb superstites remanserint. Et licet pœnitentia ipsorum & intercessione Moysis, Deus quasi victus, nonnihil ipsis pepercerit, & in terram promissonis, terram, inquam, fluentem lacte & melle, duce Iosua, ipsos introduxerit, templum & politiam suis ipse legibus instruxerit, & omnibus, quibus ad benè beateꝝ vivendum opus est, abundè donarit: ipsis tamen subinde more canum ad suum ipsius vomitum & ingenium, nec non inquinat.

quinamēta mundi, à quibus antea per
pœnitentiam & agnitionem Dei refuge-
rant, redeuntib⁹, facta sunt illis postre-
ma peiora primis. Assiduis enim bellis
à vicinis barbaris gentibus sub Iudicibus
& Regibus vexati sunt, donec ab Assyri-
orum rege Nabuchdonosare è dulcissi-
mis patriæ finibus procul à conspectu
templi in remotissimam regionem, in
captiuitatem Babylonicam abducti, &
postea per Romanos funditus cum tem-
plo & politia sine omni commiseratione
excisi & deleti sunt. Ita verè Deus est
fortis Zelotes, visitans iniquitatem pa-
trum in filios in tertiam & quartam gene-
rationem eorum qui oderunt illum, &
faciens misericordiam in multa millia, Exodi 20.
his qui diligunt eum, & custodiunt præ-
cepta eius, Exod. 20.

Sed quorsum hæc tam multa de e-
ductione & historia populi Israëlitici? *Applicatio*
Huc videlicet, ut videamus hanc totam *huius histo-*
historiam typum esse eorum, quæ hisce riae.
postremis senescentis & ruentis mundi
temporibus in Ecclesia Dei facta sunt, &
quotidiè adhuc fieri conspiciuntur. Si
enim tempus illud, quo maiores nostri
ante aliquot annos, non adeò multos, sub
tristi jugo & seruitute Pontificis & Anti-
christi

christi Romani vixerunt , paulò accura-
tius considerabimus, cuiderit utiq; de-
prehendemus eos non in minore feruitu-
te & captiuitate, quam Israëlitæ olim in
Ægypto vixisse

I.

Fuerunt enim ante hæc nostra tem-
pora sub Tyrannide Antichristi in nostris
Ecclesijs densissimæ & plus quam Cim-
meriæ tenebræ, nullum Christianæ & re-
ligiosæ pietatis caput est , quod in regno
Pontificio fermento traditionum huma-
narum fœdissimè non tuerit conspurca-
tum & deprauatum. De vera & salutari
Dei agnitione , quo ad eius essentiam &
voluntatem, de persona, officio, & bene-
ficijs Saluatoris nostri Iesu Christi, nemo
solidi aliquid sciuit, scripsit, docuit. Imò
nullus est apex, & nullum opus tam exi-
guum in doctrina Pontificiorum , quod
non extremè pugnet cum Christo, & be-
neficia fœdissimè blasphemet. Quis vn-
quam de fide vera in Christum , qua S O-
L A accipimus remissionem peccatorum
GRATIS , qua sine omnibus nostris o-
peribus justificamur & saluamur, in omni-
bus omnium Pontificiorum libris aliquid
recti vel vidit vel legit vñquam ? Nonné
vera & salutaris doctrina , de verè bonis
& à Deo mandatis operibus , de discri-
mine

mine Legis & Euangelij omnino sepulta
fuit: Sacra menta ab ipso Christo insti-
tuta, Baptismus nimirum & Cœna Do-
mini, nonne contra mentem & volunta-
tem authoris partim turpissime mutilata
& truncata, partim in aliud planè usum
translata sunt? Deus ille Maozim sacri-
ficium Missæ, ut vocârunt, nonne totius
mundi angulos omnes repleuit? Bone
Deus in quanto contemptu fuit conjugi-
um, quod tamen sancto Spiritu jubente
apud omnes honorabile esse debet. Ma-
gistratus Politicus, cui omnem animam
subditam esse Deus jussit, nonne in extre-
mo fuit contemptu, adeò etiam, ut Syno-
dus Romana sub Syluestro, cap. 16. dice-
re non erubuerit: Sacerdotes non intrent
in curiam: Quoniam omnis curia à cru-
ore dicitur, & immolatio Simulachrorū
est. Et Concilium Eliberinum cap. 16.
sic habet: Magistratum verò eò anno
quo agit duumuicatum, prohibere pla-
cket, ut se ab Ecclesia cohibeat. Et sanè
quoniam in precio Magistratus apud Pó-
tificios fuerit, satis superç docebit fastus
ille planè diabolicus Gregorij VII. erga Balæus in
Henricum III. & Alexandri III. erga actis Papal-
Fridericum Barbarosam Imp. &c. fol. 182.

Et ne omnia, quæ innumerabilia 228.
. sunt,

Hebr. 13.

Rom. 13.

sunt, & ne cogitando quidem, nedum fando à me exprimi possunt, recensere videar, quid dicam de turpissimis indulgentiarum nundinationibus, de peregrinationibus ad loca sanctorum, quorū multi non fuēre in rerum natura, de prorsus fictitio, & ex Ethnicorum campo Elysio, nec non Gregorij somnijs, & Sathanæ ludibrijs, extracto purgatorio: de annatis & bullis, de anniversarijs, de emendis pallijs, de sanctis intercessionibus, & alijs id genus monstris, quibus habentes rapinis cor exercitatum totius mundi dinitias sub prætextu nescio cuius sanctitatis ad se attrahentes, turpiter cum summo dedecore & ignominia, nec non conscientia mala consumperunt. Nam Curia Romana non capit ouem sine lana,

2. Petr. 2.

Roma manus rodit, non dantes spernit & odit.

Quid denique dicam de horrenda illa miserrimatum conscientiarum carnificina, qua in Confessione auriculari omnium peccatorum à se vñquam commissorum enumerationem non tantum instituere coacti sunt, sed etiam contra tot manifestas sacræ scripturæ promissiones, fidem in Christum flagitantes, de gratia & remissio-

Concil. Trident. sess. 6.
cap. 13.

remissione peccatorum dubitare, jussi fu-
êre. Et tandem quis quæso omnia fa-
tisfactionum genera, quibus miserrimi
peccatores satis duriter vexati sunt, enu-
merare poterit. Credo ego hanc cala-
mitatem nullius etiam disertissimi Rhei-
toris eloquentia satis exprimi posse.

Sed quia Curiæ Romanæ mentio-
nem feci, ut juniores etiam, & alij pīj, qui
hæc nostra lecturi sunt, suis ceu veris &
viuis coloribus illam depictam habeant,
Ideo insignem ex Epistolis Francisci Pe-
trarchæ de ea locum adscribam. Natus
est Franciscus Petrarcha anno Christi
1304. Florentiæ, fuitq; magnæ dignita-
tis vir, & clarissimus Archidiaconus Par-
mæ, & Canonicus Patauinus, & si volu-
isset Pontifici Romano Benedicto XII.
in re turpi admodum gratificari, more
aliorum, Cardinalis Romanæ Ecclesiæ
factus fuisset. Is ergo Ecclesiam & Cu-
riam Romanam describens, sic inquit:
Visa loquor, non audita: noui expertus,
ut nulla ibi pietas, nulla charitas, nulla
fides, nulla Dei reverentia, nullus timor,
nihil sancti, nihil justi, nihil æqui, nihil
pensi, nihil deniq; vel humani: amor, pu-
dor, decor, candor, inde exulant. De ve-
ritate quidem fileo. Nam quis vscq; vero
locus,

locus, ubi omnia mendacijs plena sunt;
 aër, terra, domus, turres, vici, atria,
 porticus, vestibula, aulæ, thalamî, te-
 &torum laquearia, murorum rimulæ, di-
 uersoria ædium, penetralia templorum,
 judicum subsellia, Pontificum sedes: ad
 postremum ora hominum, nutus, gestus,
 voces, frontes, animi. Quid ais? An
 mentior, an verò de mendacijs verum
 loquor? Si illic fuisti, & nullo maiori
 tuo negocio distractus in nephariam il-
 lam scelerum scenam, acumen ingenij
 atq[ue] oculos intendisti, alium judicem nō
 optabo, quām scilicet omnia ibi virtute,
 veroq[ue] sint vacua, plena criminibus, ple-
 na fallacijs, plena fucis, plena pessimis
 artibus &c.

Epist. 17.

Psalm. 12.

Idem: Vides ibi populum non
 modò Christi aduersarium, sed quod
 est grauius sub Christi vexillo, rebellan-
 tem Christo, militantem Sathanæ, &
 Christi sanguine tumidum, lasciuientem
 & dicentem: Labia nostra à nobis sunt,
 quis noster Dominus est, &c. Et paulò
 pòst: Quid enim, quid oro, aliud assi-
 duè geritur hos inter Christi hostes, &
 nostri temporis Phariseos? Nonné etiam
 Christum ipsum, cuius nomen die ac no-
 &te altissimis laudibus attollunt, quem
 purpura

purpura atq; auro vestiunt, quem gemmis onerant, quem salutant & adorant cernui: eundem in terra emunt vendunt, nundinantur eundem quasi velatis oculis non visurum & impiarum opum vepribus coronant, & impurissimi oris sputis inquinant, & vpreis sibilis infestantur, & venenatorum actuum cuspidi feriunt, & quantum in eis est, illusum, nudum inopem, flagellatum, iterum atq; iterum in Caluariam trahunt, ac nefandis ascensibus cruci rursus affigunt: Et ô pudor, ô dolor, ô indignitas talium hominum. *Epistol. 18.*

die Roma est. Idem: Omne bonum ibi perditur, sed primum omnium libertas, mox ex ordine quies, gaudium, spes, fides, charitas, animæ jacturæ ingentes: sed in regno auaritiae nihil damno adscribitur, modò pecunia salua sit. Futuræ vitæ spes, inanis quædam fabula: & quæ de inferis narrantur, fabulosa omnia, resurrectio carnis & mundi finis, & Christus ad judicium venturus, inter nänias habentur: veritas ibi dementia est, abstinentia verò rusticitas, pudicitia probrum. Ingens deniq; peccandi licentia, magnanimitas & libertas eximia: & quod pollutior, eò clarior vita: quod plus scelerum, eò plus gloria: bonum nomen

C   eæno

Habet ergo

Roma egre

gios Sadu-

cæos & E-

picuræos.

Epist. Ig. 5. eōno vilius : atq; vltima mercium, fama est. Et alio loco Curiam & Ecclesiam Romanā appellat, errorum scholam, & hæreſeos templum, in quo videas bonos mergi, malos erigi, reptare aquilas, asinos volare, vulpes in curribus, coruos in turribus, columbas in sterquilinio, liberos lupos, agnos in vinculis, Christum deniq; exulem, Antichristum Dominum, Beelzebub judicem, &c. Hactenus Petrarcha. Etsi verò (vt idem Petrarcha inquit) Romana Ecclesia verè sit Babylon illa fornicationum mater, & abominationum terræ famosa & infamis illa meretrix, fornicata cum regibus terræ, mater impia partuum pessimorum, de qua verū est prouerbium: Quò propior Romæ, eo peior Christianus. Et illud alterum similiter: Quod qui primo proficiuntur Romam, querat nequam. Secunda vice se eo conferens, inueniat illum: Tertia reportet illum. Si verò docitis sit, prima vice hæc tria omnia consequatur: Tamen illam omnes, vt sanctam & immaculatam, & solam Christi sponsam venerari & adorare coacti sunt. O cæcitatem & ignorantiam.

Et sanè mirum non est, tam horrendas, blasphemias, & omnium religiosæ pietæ.

pletatis capitum abominandas deprava-
tiones, tamque nefanda & atrocia scelera
in Ecclesiam introducta esse, cum nec ipsi
sacrae scripturae diuinitus inspiratae Pon-
tificij pepercerint vñquam. Sacro san-
cta enim Biblia, librum Spiritus sancti,
librum ex quo omnis generis errores &
hæreses tanquam ex equo Troiano pro-
dierint, & pullulatint, appellare non eru-
bescunt. Sacram scripturam summa
cum leuitate & impudentia non tantum
tanquam literam mortuam, rem dubiam
obscuram & ambiguam, vt & olim ora-
cula Delphica fuere, imò tanquam Co-
thurnum vtricque pedi aptum, ex alto de-
spiciunt & derident: Sed planè etiam
in sua potestate situm esse sibi semniant,
vt eam quoquo modo ipsis libeat expo-
nant, vnum & idem scripturæ dictum,
veram & manifestam scripturæ sententi-
am pro sua libidine nefariè pervertendo,
nunc huc nunc illuc pro suo arbitrio in-
flectunt. Imò quod dictu fœdum, au-
ditu horrendum, adeoque in ipsum Filium
Dei, Dominum & Saluatorem nostrum
Iesum Christum extremè blasphemum
est summam & maximam omnium histo-
riarum, quæ vñquam in mundo gestæ
sunt, historiam, inquam, grauissimam

Caietanus
ad Carol. V.

Petrus à

Scoto cont.

Brentium.

C 2 salu-

Cardinal.**Cibo. ad****Ferd. Imp.****Item Sado-****letus ad****Bembum.****Leo X. ad****Bembum.****VVolffgan.****Hermann.****Legatur D****Heshusius****in catalogo****600. errorū****Pōtificiorū****sub titu. de****primatu R.****Pontificis.****Item D.****Herebrand,****in refutati**

saluberrima & prætiosissima IE S V
 Christi passione & resurrectione, in qua
 omnium piorum vnica consistit salus,
 horresco referens, fabulam ab erudito
 quodam, & acutissimi ingenij viro valdè
 artificiose excogitatam, ore blasphemо,
 & lingua execranda appellare non veren-
 tur. Quodq; non minus est horrendum,
 & in Spiritum sanctum blasphemum, sa-
 cram scripturam, si Ecclesiæ authorita-
 te destituatur, non plus valere, quam fa-
 bulas AEsopi. Credo ego ipsum Dia-
 bolum cum omnibus inferorum portis,
 ad istas abominandas blasphemias toto
 pectore contremiscere. Ad hunc igitur
 modum sublato lumine verbi, misericordia
 mortalibus quiduis facile obtrudi potu-
 it.

Nec verò sacram & Canonicam
 scripturam ad eum, vt dixi, modum ab-
 jecerunt Pontificij, sed etiam Antichri-
 sto, perditionis filio, Deo suo, tam am-
 plam & immensam potestatem tribue-
 runt, & vt verius dicam, ipsi Pontifices
 eam sibi, quibus faltem potuere modis,
 tyrannidem, vi & fraude rapuerunt:
 Quod nimirum Papa in sanctissimo pe-
 storis sui scrinio OMNIA Iura habeat.
 Quod suprema sit eius potestas adeoq;
 absoluta

absoluta, præcipiendi ut vult, ita ut Deus
habeat rata QVAE CVNQVE faciat PA-
PA, cum sit omnia & super omnia, ita
VT POSSIT FACERE OMNIA, f. 73. 74.
QVAE DEVS FACIT. Quod Papa sit
CONTRA Ius, SUPRA Ius, & EX-
TRA Ius, ut qui omnia possit, Datam
esse illi OMNEM POTESTATEM IN
COELO ET IN TERRA, quæ se ex-
tendat ad COELESTIA, TERRE-
STRIA, INFERNALIA, ita, ut sit CA-
PVT vniuersalis Ecclesiæ, habens pote-
statem non tantum constituendi regna
Politica in TERRIS, & gubernandi
Ecclesiastica, verum etiam in COELIS
mandandi Angelis, ut liberent animas
e purgatorio, imò etiam in INFERNO
præcipiendi dæmonibus, ut animas pere-
grinantur ad sanctorum loca missos fa-
ciant. Quod habeat vtruncq; gladium,
Penes ipsum esse potestatem deponendi
& constituendi Reges & Imperatores.
Tradita ei esse OMNIA regna mundi,
quæ quibus ipse velit distribuere possit.
Secundum plenitudinem potestatis suæ
posse illum de jure Supra Ius dispensare.
Quod possit contra Epistolas Pauli sta-
tuere, cum sit maior Paulo. Quod De-
us Omnia pedibus eius subiecerit, ideoq;
C 3   omnia

omnia ei licere, siquidem potestas Papæ
MAIOR sit Apostolo, cuius dictis possit
derogare, nec licere cuiquam à Papa ad
ipsum etiam Deum appellare. Quod
Papa judicet omnes, à nemine verò ju-
dicitur ipse. Esse enim omnes leges ip-
sius celsitudini à Deo subiectas, ideoq;
nullam ei legem imponi posse. Esse Se-
mideum, Deum terrenum, habentem po-
testatem beandi & damnandi, quos velit.
Quapropter licet multa millia animarū
suæ fraternalq; salutis immemor, cater-
natum cum suis ad infernum ducat, ne-
minem tamen dicere debere, Quid fa-
citis? O inauditam & planè diabolicam
crudelitatem & Tyrannidem, ô horren-
dam & abominandam blasphemiam, ô
cæcos & cæcorum ductores. Quod si
quis tam est ferreus & stupidus, ut hæc,
de quibus breuiter dixi, portenta & mon-
stra Pontificiorum, non habeat pro du-
rissima & verè Aegyptiaca, siue Baby-
lonica captiuitate, & tristissima seruitute,
profectò hominis Christiani nomine il-
lum minimè dignum esse censeo.

II. Non defuerunt autem in hac duris-
sima captiuitate & tristissima seruitute
homines pij & boni, qui veris animi vo-
tis, & ardentissimis pectoris sui gemiti-
bus

bus ad Deum emissis, mitigationem harum calamitatum, & liberationem ex hac Babylonica captiuitate & AEgyptiaca cæcitate, assidue clamando, petiuerunt. Imò Deus optimus, maximus, pro sua ingenti, qua est erga homines φιλανθρωπία semper excitauit etiam in illis ipsis tenebris regni Papistici, viros pios, doctos & graues, qui istis tam fœdis & palpabili bus nugis, & abominandis blasphemijis, voce & scriptis reclamârunt, & veritati diuinæ, etiam cum periculo vitæ, testimonium publicum tribuere, non erubuerunt.

Quia verò æternus Pater Domini nostri I E S V Christi preces & gemitus suorum nullo non tempore attentis auribus per & propter Filium μεσήτῳ κοῦ ικέτῳ percipere solet, Ideò & hæc, de quibus mentionem feci, piotum vota non fuerunt irrita, sed Deus illa exaudiuit, & cum plenitudo temporis, quo Antichristus, filius ipse perditionis, toti terrarum orbi, publicè reuelandus & gladio verbi, Spirituq[ue] oris Dei interficiendus erat, aduenisset, misit electum illud organon, clarissimum & reuerendissimum virum, Dominum Doctorem Martinum Lutherum, eumq[ue] Spiritu σωματικῷ κοῦ παρέγει.

C 4

σίδε,

Legatur ca
talogus te-
stium veri-
tatis.

III.

σίας, imò verè Propheticō, animo Heroīco, fide ingenti, spe firma, precatione multum efficaci, zelo verò veræ religi-
nis, amore syncero, omnisc̄ falsitatis &
Sophistices odio perfecto, præcipuarum
linguarum cognitione, amplissimo san-
ctæ eruditionis & sapientiæ thesauro, sin-
gulari dexteritate sacram scripturam, &
religiosæ pietatis capita, & omnes etiam
maximè intricatas quæstiones, vberrima
& exacta orationis copia, feliciter & per-
spicuè explicandi, mirifica animos audi-
torum & lectorum ad veram pietatem, fi-
dem, timorem Dei, & alias virtutes in-
flammandi vi, quæ non modò in ipsa pe-
ctora & mentes hominum penetraret, sed
& aculeos veræ pietatis ac virtutis in au-
ditorum animis relinqueret, & multis a-
lijs præclaris & excellentibus, imò verè
Heroicis Spiritus sancti donis ornauit, in-
struxit, & armavit, vt non immeritò cum
Elia, Esaia, Moysē, & summis Prophetis
conferri queat. Hunc excellenteim He-
röem, tanquam alterum Moysen, ex la-
tebris & angulis monasticis productum,
præfecit Deus Optimus Maximus, sum-
mo & arduo huic operi & oneri, quod
nec Hercules, nec Alexander Magnus,
nec Hannibal, nec Scipio, imò neç to-
tus

tus mundus cum omni sua potentia & robore, ne aggredi quidem multò minus tanta felicitate & dexteritate perficere potuisset. Per hunc enim Heröem Deus ex tristissima seruitute Aegyptiaca, & durissima captiuitate Babylonica, adeo-
q; ex inaudita illa & plusquam diabolica Tyrannide Antichristi Romani, ipsiusq;
densissimis tenebris duce & comite Chri-
sto, invicto & repugnante, imò fremen-
te non tantum Antichristo, sed toto pené
mundo, imò omnibus diabolis & infero-
rum portis, mirabiliter & gloriose edu-
xit, & liberauit, lucem veræ doctrinæ ex
immensa & ineffabili bonitate nobis ac-
cendit, restituit & parefecit, & Antichri-
sto, solo verbo sine gladio, imperfecto, ip-
siusq; Tyrannide fracta, protrita & com-
minuta, in regnum Filij sui Iesu Christi
collocauit. O ineffabilem & ferè incre-
dibilem vim amoris diuini erga nos.
Quis h̄c non cum Psalmista exclamet:
Quam magnifica sunt opera tua Domi- psalm. 92.

ne, plena est terra bonitate tua.

I 19.

Sed ne hac mea qualicunq; & tenui
oratione huic Heröi nimium tribuere vi-
dear, sicuti hodiè quidem ἀντεσθάκτοι &
scriptorculi vociferantur, nos Lutherο
nimium tribuere: Ideo clarissimorum

C 5   aliquot

aliquot Theologorum nostri seculi lucu-
lenta testimonia, de beneficijs summis di-
uinitus nobis per Lutherum exhibitis ad-
ijciam.

I.

Iohannes
Brentius

Venerandus Senex, & Theologus
summus, de Scholis & Ecclesijs optimè
meritus Dñ Iohannes BRENTIUS, in Præfatione sui commentarij in
Epistolam ad Galatas, ad D Iohannem
Hessum sic inquit anno 1547. Iulij 20.
Dicam quod res est, in quocunq; vitæ
genus oculos conijcio, occurunt benefi-
cia, quæ Deus nobis per Lutherum cle-
menter præsttit. In Ecclesia, quod ab-
olitis impijs sacris, Lex & Euangelion,
hoc est, vniuersa doctrina ad salutem ne-
cessaria rectè explicatur, Sacra menta piè
administrantur, nomen Dei verè inuoca-
tur, Psalmi utiliter cantantur, benefi-
cium DEI est, per Lutherum inuitis
omnibus Pontificibus & Monachis, in
nos collatum. In Schola, quod abiectis
impuris & impijs Sophistarum somnijs
sacra scriptura, ad quam rectè cognoscen-
dam omnia studia nostra referenda sunt,
pure & syncerè traditur, debemus autho-
ri Deo, per ministerium præceptoris no-
stri Lutheri. In Politia si bona consci-
entia leges administraueris, & gladium
gesta.

Finis Studi-
orum no-
strorum.

gestaueris, acceptum ferendum est ei doctrinæ, quam de Politico Magistratu illustrauit Lutherus. In O Economia quid non molestiæ, quid non perturbationis animi continget tibi, vel ex coniugio, vel ex agricultura, vel ex opificio, vel ex mercatura, vel ex domesticis operibus, non tantum seruilibus illis & sordidis, verùm etiam paulò liberalioribus, si non ea doctrina, quam fidelis seruus Christi Lutherus magna dexteritate exposuit, eruditus fueris? Deniq; siue nostra publica, siue priuata respicias, versantur ubiq; ante oculos, quibus Filius Dei per Lutherum clementer nos affecit. Hæc beneficia commemorare & prædicare debemus, vt excitemus nosipso ad gratitudinem erga Filium Dei Iesum Christum, & prececumur Deum, vt Euangelion in clarissimam lucem prolatum, in Ecclesia conservet.

D. HIERONYMVS VVELLERVS Theologus grauissimus & felicissimus D. Lutheri discipulus & imitator, in præfatione libelli de ratione formandi studij Theologici ad quendam amicum, anno 1561. die 13. Septembris, beneficia per Lutherum nobis exhibita, hoc modo recenset. Post sacra, inquit, Biblia diligenter

II.

Hieronymo
Vvellerus.

ligenter ac studiosè diuina monumenta
Lutheri legas ac relegas. Nemo enim
præclarus Theologus , qui conscientias
rectè erudiat & consolatur , fieri potest ,
nisi Lutheri scripta diu multumq; lege-
rit, diurna & nocturna illa manu versans.

Iudicium
de scriptis
Lutheri &
Philippi.

Scio quosdam esse , qui D: PHILIPPI
scripta longè præferunt scriptis D: Lu-
theri. Dicunt enim , quod D. Philippus
omnes locos doctrinæ Christianæ εσωμα-
τηποίκισε , quod negant Lutherum fecisse,
& hanc ob causam scripta D. Philippi
magis putant prodesse Ecclesijs , quam
D. Lutheri. Mea hæc est sententia : D.
Philippi scripta studiosis Theologiæ dili-
genter legenda esse propter μέθοδον , cu-
ius ipse mirus artifex fuit , & propter di-
ctionem eius , quæ Latina , pura , suavis ,
propria & perspicua est. Doctoris Lu-
theri autem monumenta propter vberio-
rem explicationem sacrarum literarum ,
& præclaras cogitationes studiosis euol-
uenda esse duco. Ipse enim tanta dexte-
ritate & perspicuitate , Prophetica & A-
postolica scripta interpretatus est , quan-
ta nullus vñquam interpretum facere po-
tuit , ac facturus sit. Solus enim Luthe-
rus hoc artificium tenuit , vt de rebus ar-
duis tam clare , perspicue , & simpliciter
dicere

dicere & scribere potuerit, ut etiam pueri scripta eius possint intelligere. Hanc ipse laudem cum nullo δικυρτῷ habet communem. Omnes præcipuos articulos doctrinæ Christianæ in suis scriptis, lectionibus, & concionibus integrè & perspicuè tractauit. Solus ipse intensissim hostem Antichristum monstrauit, & conscientias à laqueis humanarum traditionum liberauit, pios & afflitos in omni tentationum & calamitatum genere confirmauit, & multos ab orco, ut dicitur, consolationibus suis reuocauit.

NB.

Nulla enim tentatio aut calamitas dici potest, cuius non ipse remedium in sacra scriptura monstrauerit. Omnium ætatum & conditionum homines docuit, quomodo in sua quisq; vocatione Deo seruiat. Magistratum Politicum amplissimis laudibus ornauit. Nec solùm Papistas, verum etiam Antinomos, Enthusiastas, Sacramentarios & Anabaptistas refutauit &c. Huc usq; verba VVelleri.

NB.

D. MARTINVS BVCERVVS in III.
hunc modum scribit: Martinus Lutherus Euangeliij Iesu Christi Doctor, Veritatis amator maximus, mendaciorum ac superstitionis hostis, religionis & pietatis in Germania auctor.

I. Ar-

ORATIO

37

I. Articulum Iustificationis à temporibus Apostolorum, quantum monumenta indicant, nemo vñquam clarius & fidelius eo docuit.

II. Antichristum Romanum cum suis membris ad extremum vsq; spiritum audentius oppugnauit nemo, fraudesq; ipsius luculentius orbi detexit.

III. Vera bona opera, puta quæ ex fide viua prouenient, inq; salutem proximi cedunt, nullus ex patribus tam sancte, & secundum mentem Spiritus S. docuit, atq; ipse.

IV. Scripturam sanctam tam pure, tanta energia, totq; argumentis penetrantibus, nemo ipso felicius explicauit, maximè cum ex professo locum aliquem tractare] voluit.

V. Addo versionem scripturæ sanctæ fidelem, teriam, & eloquentia non parua exornatam.

VI. De Magistratu Politico quis, & quæ eius officia sint in vtraq; legis tabula, nemo hactenus tam clarè docuit.

VII. Maximorum operum in Ecclesia incredibiles habuit successus, quod inter alia multa testatur Augustana Confessio. Wobey er gewesen/ oder wozu er geholssen/ das hat forth genüsst/

vnd

und bestehet noch fest bis auff diesen
Tag.

VIII. Donum Prophetiae habuit,
Das alles wie er ein ding gesagt/ ge-
schehen.

IX. Preces efficaces, Psalmos,
Hymnos, & cantica maximè dulcia fe-
cit, & orauit. Ita Ecclesiam bene ar-
mauit deuotis cantionibus & psalmis.

Adijciam & PHILIPPI MELAN-
THONIS, piæ memoriarum, præceptoris no-
stri testimonium. Sic itaq; ille Tomo III. Melanth.
Declamationum poster. edit. f. 752. &
seqq. Quæ igitur res magnæ & veræ à
Lutherò patefactæ sunt, quæ ostendunt
eius curriculum laudandum esse? Cla-
mant enim multi, turbatam Ecclesiam,
& cōtrouersias inextricabiles sparsas esse.
Hic respondeo, talem esse gubernatio-
nem Ecclesie. Cum Spiritus sanctus ar-
guit mundum, dissidia propter impiorū
pertinaciam oriuntur, & culpa est eorum,
qui audire Filium Dei nolunt, de quo
cœlestis Pater inquit: Hunc audite.

Lutherus veram & necessariam do-
ctrinam patefecit. Fuisse enim tenebras
in doctrina de pœnitentia, densissimas,
manifestum est. His discussis ostendit
quæ

quæ sit vera pœnitentia & quis sit portus,
quæ firma consolatio mentis , quæ expa-
uit sensu iræ Dei. Illustrauit Pauli do-
ctrinam , quæ ait, fide justificari homi-
nem, Ostendit discrimen Legis & Euan-
gelij, justitiæ Spiritus & Politicæ. Osten-
dit veram inuocationem Dei , ac totam
Ecclesiam ab Ethnico furore reuocauit,
qui fingit Deum inuocari , etiam si men-
tes Academica dubitatione oppressæ fu-
fugiant Deum. Iussit fide & bona con-
scientia fieri inuocationem , & quidem
ad vnum Mediatorem Filium Dei, seden-
tem ad dexteram æterni Patris , & inter-
pellantem pro nobis , deduxit nos , non
ad statuas, aut homines mortuos, vt hor-
ribili furore homines impij statuas & ho-
mines mortuos inuocant. Monstrauit
& alia officia Deo grata , & vitam ciui-
lem ita ornauit & muniuit, vt nullius vn-
quam literis ornata & munita sit. Denique
se junxit à necessarijs operibus puerilem
pædagogiam humanarum ceremonia-
rum, & ritus ac leges impedientes veram
inuocationem Dei. Et vt illustris do-
ctrina cœlestis propagaretur ad posteri-
tatem , vertit in linguam Germanicam
Prophetica & Apostolica scripta , tanta
perspicuitate , vt hæc ipsa versio plus lu-
cis

cis adferat lectori, quam pleriqz com-
mentarij. Adiunxit & ipse multas enar-
rationes, quas longe antecellere omnium
enarrationibus, quae extant, Erasmus
etiam affirmare solebat. Huc usqz ver-
ba Philippi.

Sed ne vobis optimi auditores hoc
in loco molestus sim, vnicum adhuc te-
stimonium de beneficijs nobis diuinitus V.
per hunc Heröem exhibitis addam, Do *Georgius*
& tissimi scilicet viri G E O R G I I F A - F a b r i c i u s .
B R I C I I Chemnicensis, sic autem ille
inquit ad quendam amicum anno 1 553.
Idib. Septembris. Christianus quicun-
qz diceris, & fide vera id quod nomina-
ris existis, te æstimatorem mei constituo
judicij, lege modo & cognosce. Ecclesiæ
primæ ortum & incrementa, sanctissi-
morum Patriarcharum vitam, actiones,
certamina, ita copiose & mirificè D.
Martinus Lutherus explicuit, ut singulo-
rum cogitationes & animos intuitum,
multorum afflictiones in suis certamini-
bus sensisse, omnium fidem & constanti-
am imitatum fuisse existimes. Doctri-
nam de fidei justicia ex primis Dei pro-
missionibus ita eruit & extruxit, ut de ea
dubitare nemo nisi omni luce Dei care-
at, amplius possit: Ita vero operum o-
D bedientiam

ORATIO.

41
 bedientiam, piorum exemplis illustrauit,
 ornauitq; vt de omni sanctitate in quouis
 vita genere nemo vñquam docuerit re-
 stius atq; perfectius. Pœnas publicas
 ac priuatas lege Dei impijs & contuma-
 cibus propositas exaggerat, verbis & sen-
 tentijs grauissimis: Tum clementiam
 & misericordiam Dei, in ignoscendo, cō-
 donando, parcendo ita celebrat atq; ex-
 tollit, vt diuinæ bonitatis gustum legen-
 do percipias, fructum credendo conse-
 quaris. Hunc igitur fontem cœlestis sa-
 pientiæ suauissimum censeo omnibus ad-
 eundum, qui tanta saluberrimarum aqua-
 rum scaturit abundantia, quantum nulla
 ætas hausit vberius, vt felicissima possis
 dicere primæ Ecclesiæ tempora, quæ Mo-
 ysen maximarum rerum scriptorem in
 gente Ebræa habuerunt: & hæc extre-
 ma illis felicitate non imparia, quæ in
 Saxonice Germaniæ oris interpretem
 protulerunt oraculorum cœlestium & sa-
 cræ scripturæ D. Lutherum. Hæc-
 nus ille.

Et sanè si Lutherus diuinum illud
 organon, alioqui fecisset nihil quod lau-
 de, & perpetua grataq; memoria dignum
 esset: duo tamen beneficia per illum De-
 us nobis contulit omnium maxima, vi-
 delicet

NB.

delicet quod tota Biblia sacra ex Ebræis & Græcis fontibus tam perspicuè & felicitè in Germanicam linguam, verbis dulcissimis, & phrasibus suauissimis transfuderit, ut illa ipsa versio multorum prolixè scriptis commentarijs anteferrenda sit. Et postea quod Catechismum summam totius sacræ scripturæ nobis Dei beneficio restituerit.

De priori beneficio adscribam lo- D. Iohannes
cum clarissimi viri D. I O H A N N I S V V I - VVigandus
G A N D I. Sic ille in admonitione de bo-
nis & malis Germaniæ, inquit: Biblia
sacra in clarissimam lucem summo Dei
beneficio iterum sunt producta, & in ma-
nus atq; vsum hominum familiarem tra-
dita. Constat enim Biblia sacra multis
jam seculis pro obscuro libro vbiq; loco-
rum esse habita, peneq; situ, & squalore
interiisse, eius quidem rei ista potissimum
erant causæ. Primum quod tantum La-
tina sanctorum librorum versio comen-
dabatur, quæ profectò plurimas illustres
res & sententias parum concinna inter-
pretatione inuoluit & obscurat.

Deinde quia tantum ad Scholaisti-
corum disputationes & summas in scho-
lis adsuefiebat, qui Theologia imbueban-
tur. Laici verò à lectione Bibliorum non
migrant

D 2 aliter

ORATIO

43

aliter atque sues ab amaraco arcebantur,
ac publice tantum audiebant legendas
sanctorum. Verè igitur quod in Samu-

I. Sam. 2.

ele dicitur: Verbum Dei erat preciosum,
nimirū ob raritatem eo temp̄pre. Nunc
verò Biblicæ versiones luculentæ extant,
in primis verò Germaniam Teutonica
translatione per Lutherum ornavit De-
us, ita vt omnes linguarum periti vltro
fateantur, feliciorem, clariorem, plani-
orem versionem ex Hebraico textu apud
nullam aliam gentem extare. Nam de

NB.

Græca quidem & Latinā interpretatione
quæ jam habentur, non difficile est judi-
cium. Aliæ verò gentes à Germanica
etiam versione aliquam lucem hause-
runt.

Multorum scriptis memoriæ conse-
cratum, & tanquam diuinum beneficium
magnificè prædicatum est, quod Septua-
ginta illi viri Hebræum textum in Græ-
cum transfudere consilio Ptolomæi Phi-
ladelphi regis Aegyptiaci. Vidimus
autem & nos adolescentes, qui VVite-
bergæ tum sacris literis erudiebamur,
quomodo certis horis congrederentur in
ædibus Lutheri, Melanthon, Cruciger,
Forsterus, Aurogallus, Ionas, suasque in
reddendis quam commodissime sanctæ
linguae

linguæ phrasibus, operas singulari inge-
niorum acumine dexteritate, pietate cō-
ferrent, Luthero architecto operis, quid
conuenientissimum esset, judicante & se-
quente. Dictante igitur Spiritu sancto
Biblia Germanica tam tersa, tam clara,
tam lucida prodierunt, ita ut pueri & pu-
ellæ jam Biblia legentes, proprium & ge-
nuinum sensum absq; longis commenta-
rijs ob oculos videant, atq; fundamenta
pietatis & omnis consolationis addiscāt.
Hæc verè à nobis dici, res ipsa testatur.
Nam Biblia jam plura in priuatis Laico-
rum ædibus habentur, quam olim in col-
legijs & Bibliothecis Ecclesiasticorum
omnium extiterunt.

Com igitur Biblia sint fons & sca-
turigo sacræ religionis, cultuum diuino-
rum, imò salutis nostræ perpetuæ, ideò
æternas Deo pro hoc tanto munere gra-
tias debemus. Nihil jam dicam de alijs
versionibus, quas Germanici Doctores
alijs in linguis dederunt. Præclaram
nauauit operam in noui Testamenti il-
lustratione Erasmus: insignem etiam la- *Erasmus*
borem impendit in vetus Instrumentum
Munsterus, & alij nonnulli, sed inter ha- *Munsterus*
sce omnes (quod pace omnium dicere li-
ceat) veluti sol in medio cœlo Germa-
nia

nica translatio elucevit, ac Hebraica idiomata planissimè exprimit. Hactenus
VVigandi verba.

D. Heshu-
fius.

Dñ. D. TILEMANNVS HES-
HVS I VS Professor Theologiæ in Aca-
demia Iulia Clarissimus, de Germani-
cis Biblijs Dñ. D. Lutheri sic inquit:

Die Deutsche Biblia D. Martini Lu-
theri halte ich Eilemannus Heshusi-
us für einen edlen vnd theoren Schatz/
der mit aller Welt Reichthum b/ wenn
sie gleich noch so viel Golt hette / als sie
in allen Königreichen besizet / nicht ist
zuvergleichen / noch zu bezahlen. Wenn
alle Commentaria / so in Griechischer
vnd Lateinischer Sprache vber die gan-
ze Bibel gemachet sind / deren ein grof-
ser hauffe ist / vnd viel Centner wegen/
mit grossem fleis durchlesen werden /
so geben sie doch allesamt nicht so viel
Liechtes vnd verstandes dem Christli-
chen Leser / als die flare vnd gar herrli-
che Dolmetschung Lutheri. Hilff
Gott / wie haben offt die aller gelerte-
sten Patres in erklerung etlicher Sprü-
che

che/ so bey geschlagen / da doch Luthe-
rus ganz rund vnd eigentlich den ver-
standt der heiligen Propheten gegeben
hat? Keine Nation ist auff Erden/ so
viel man aus den Büchern sehen kan/
die die Schriften der Propheten vnd
Aposteln so artig/ so rundt/ so reich/ so
 klar/ so verständiglich/ so eigentlich/ so
 gewis in ihrer Sprache hette / als wir
 Deutschen durch gnad des Allmechtige
 Gottes/ vnd durch die Dolmetschung
 Lutheri haben. Es hat zwar Luthe-
 rus grosse hülffe gehabt an vielen Ge-
 lerten / so der Hebraischen Sprachen
 kündig/ Wie er auch selbst darin erfa-
 ren gewesen/ Hat auch oft vmb eines
 Worts willen bey Ausländischen The-
 ologen sich Raths erholet. Aber Gott
 vom Himmel hat der letzten Welt/ vnd
 sonderlich uns Deutschen / diese grosse
 Wohlthat durch sein Werkzeug Luthe-
 rum erzeigen/ vnd beweisen wollen/ das
 wir nach dem Jüdischen Volk/ so den
 vorzug hat/ für allen andern Völkern

D 4

r hū

rhümen / vnd Gott preisen können /
das keine Nation Gott so eigentlich
hörete reden in der Bibel in jrer Spra-
chen / als wir Deutschen. Allen Dol-
metschern der Bibel / so je gewesen / wie
denn in der Griechischen Sprachen sehr
viel gewesen / In der Lateinischen aber
noch viel mehr / hats der Man Gottes
Lutherus weit zuvor gethan / das die
Franzosen / Spannier / Engellender /
Polen / auch nahe dem Text kommen
sind / wie etliche Gelerten zeugen / das
haben sie dem Luthero / als ihrem Meis-
ter / der vor ihnen das Eis gebrochen /
zu danken. Auch den *Septuaginta* Inter-
pretibus / wie man sie nennt / deren
Translation die Aposteln so werdt ge-
halten / das sie oftmais in Citationis
bus ihrer Version gebrauchen / wie un-
uerneinlich / hats dennoch Martinus
Lutherus durch sonderliche eingebung
Gottes zuvor gethan / vnd viel herrli-
che örter der Schrifft / an denen merck-
lichen gelegen / illustriert vnd erkleret.

Mic

Mit einem einigen Wort gibt offt Lutherus reichern verstandt / den Zehn Commentatores mit ihren grossen volumnibus / das man sihet / wie der heilige Geist sonderliche lust gehabt / mit vns Deutschen in vnsrer Muttersprache zureden / Solches sihet man in den reichen Propheten / in den trostlichen Psalmen / im ganzen Neuen Testamente. Darumb sol kein fromes Herz daran zweiffeln / wer inn der Deutschen Bibel Lutheri liest / der höret den Ewigen Gott selbs / vnd wird durch das Wort Gottes lebendigen Trost / vnd Ewige Seligkeit erlangen. Unter den allerhöhesten Wohlthaten / so der Allmechtige Gütige vnd getrewe Gott dieser letzten Welt erzeiget hat / ist nicht die geringeste noch letzte / die herrliche Deutsche Biblia.

Franciscus Dryander ein Spanier / ein fürtrefflicher Man / der nun für 29. Jaren bekant gewesen / hat offmals herklich gewünschet / das er der

D 5 Deud-

Deudischen Sprachen kündig sein möchte/ aus keiner andern vrsachen/ Dann nur dz er die Deutsche Biblia Lutheri/ die er vō allen gelerten so hoch hörte rhū men/ möchte lesen/ vnd verstehen. Weil denn die Spannier vnd andere Nationen/ denen das Leicht der Warheit ist auffgangen/ so hoch vnd viel nun von der Deutschen Biblia Lutheri halten/ Wie viel mehr wil vns Deudischen solches gebühren/ denen Gott diese sonderliche Gnad hat bewiesen? Darumb solten auch billich alle vnd jede Hausväter in ganz Deudischer Nation dar nach trachten/ vnd so viel von ihrer nassung entberen/ das sie die Deutsche Biblia/ als den edlen Schatz vnd pfand in ihrer Behausung hetten/ vnd alle Tage/ oder zum wenigsten auff die Feiertage ihre Kinder oder Knaben aus der Schulen darin lesen lassen/ auff das Gottes Wort unter ihnen wohnete/ vnd sie in ihrer Muttersprache mit Gott reden könnten. Der
Haus-

Hausvater leßt seinem Kinde ein schön
Erbtheil / der vnter andern Segen des
HERRN neben einem ehrlichen Na-
men vnd gerüchtes / auch die Deutsche
Biblia lesset. Welcher Deutscher die
Deutsche Biblia nicht herzlich lieb hat
vnd in allen Ehren hält / der mus ein
Feind sein Götlicher Wahrheit / So
viel halte ich von der Deutschen Bi-
blia Lutheri.

NB.

D. POMERANVS' Venerandus D. Pomera-
Senex, & magni nominis Theologus, deq; nus
multis diuersatum regionum Ecclesijs,
optimè meritus, hunc laborem Transla-
tionis Bibliorum, vti Mathesius concione
13. de vita Lutheri refert, tanti fecit, vt D. Iohannes
quotannis in suis ædibus festum Transla- Matheſius.
tionis Bibliorum celebrare ipsum non
puduerit, vt hac ratione memoriam hu-
ius summi doni grata mente in familia
sua conseruaret. Sed bone Deus quām
nos longē ab hac gratitudine absimus?
Verissimam enim esse quærelam Domini
Michaëlis Neandri fatendum est. Ple- Michael
rich etiam, inquit, illi qui professione su- Neander:
mus Theologi, omnibus rebus plus ocij,
studij

ORATIO.

studij, temporis ac laboris, quam huius
lectioni assiduè tribuimus, ita ut de cen-
tum Theologis vix vnum inuenias, qui
in vita semel Biblia tota attentè perlegat:
De mille non vnum, qui tota intelligat.
De decies mille nullum, qui eo studio
singula in ijs examinet, trutinet, ac per-
pendat, quo plerique plana nobis facimus,
quæ obscura & difficilia sunt in Homero,
Pindaro, Ouidio, Virgilio, Dioscoride,
vbi apices, syllabæ, ac voces singulæ ex-
actissima diligentia ponderantur. Hunc
inuersum ordinem nos, qui Theologi &
Christiani haberi & censeri volumus, de-
testantes. Sequamur præceptum Chri-
sti, jubentis, assiduè legere & scrutari
scripturas &c.

Iohan. 5.

D. Ioachi-
mus Morli-
nus.

De posteriori beneficio adscribam
testimonium clarissimi Theologi, & con-
stantissimi & fidelissimi D. Lutheri di-
scipuli, nimirum D. IOACHIMI
MÖRLINI, is sic habet in Præfatione
Quæstionum suarum Catecheticarum:

Ich bringe E. F. G. den allerhö-
hesten Schatz so auff Erden ist / Denn
er ist ja nicht mein / sondern des heili-
gen Geistes / vnd seine ganze Bibel / in
welcher das heilige schöne Organon /
vnd

und fromme Bienlein D. Martinus
seliger / als in dem Paradeis Gottes /
aus allen Rößlein vnd lieblichen blüm-
lein / das edle heilsame Honig zusammen
getragen / vnd in das kleine Gefeschlein /
vnd wie es sich für der Welt lest anse-
hen / geringe Büchlein / den kleinen Ca-
techismum eingethan / damit einfeltige
fromme Leute vnd Kinderlein / das ist
die rechten Christen / Matth. 18. alles in
so schönen kurzen Worten desto leicht-
licher fassen / vnd den ewigen vnuergen-
glichen Schatz können behalten.

NB.

Vnd ist mir dasselbige so ein lie-
bes / gros / vnd edles Buch in meinem
Herzen / das ich nicht gedenken könnte /
wenn vns der liebe Gott gleich auff
Erden nichts mehr durch den grossen
vnd heiligen thewren Propheten gege-
ben / wie wirs ihm gnugsam danken
könnten. Man nehme den Catechis-
mum aus der Bibel / was wollen wir
darinne behalten? So ist doch alles so
kurz gefasset / das es nicht möglich / et-
was

ORATIO.

53

NB.

was da von zunehmen / vnd wiederumb
mit solchen Worten / Das ich schier
nicht gleuben kan / das D. Martinus
dabey gewesen / da es geschrrieben / vnd
zusammen getragen / Sondern gleu-
be / der heilige Geist habe ihm die Hand
vnd Feder / ohne einige Menschliche
gedancken / geführet / Denn da ist kein
Wort / ja schier keine Syllaben vnd
Buchstaben / es gibt vnd weiset einen
solchen hohen gedancken / das ich teg-
lich darüber zu lernen habe / vnd leider
noch ein armes einfältiges Schülerchen
darinne bin. Wolt Gott / das ich mö-
chte / wie er oft selbst bey seinem leben
in diesem elend vnd Jammerthal ge-
wünschet / nur nicht mehr / denn ein
einfältiger Catechismus Prediger sein/
vnd bleiben / ach wie wolte ich meine
zeit vnd dienst so herzlich wol haben an-
gelegt. Hactenus D. Morlinus.

D. Heshu-
sius.

Adijciam quoque hoc in loco de Ca-
techismo D. Lutheri testimonium claris-
simi viri & Theologi D. Tilemanni Hes-
husij, is in præfatione Quæstionum Ca-
teche-

retheticarum Magistri Tetelbachij in
hunc modum scribit:

Es müssen nicht allein die Gott-
fürchtigen / sondern auch die Rotten
selbs bekennen / das der kleine Catechis-
mus Lutheri den preis für allen hat / als
der auffs kürzeste / ründest vnd einfel-
tigst gestellet / ganz deutliche / thewre /
heilsame Wort führet / in allen Arti-
ekeln reiner gesunder Lehre ist / alle not-
wendige Hauptstücke des Christlichen
Seligmachenden Glaubens fasset /
also / das man sihet vnd spüret / wie der
Geist Gottes diesen Man D. Marti-
num Lutherum sonderlich zu diesem
Werck / das er einen solchen heiligen
Catechismum stellen sol / berussen / ge-
schaffen / geführet / vnd getrieben hat.
Darumb darff er auch meines lobens
nicht. Erkenne mich auch viel zu ge-
ringe vnd zuschwach darzu. Will aber
jemandt gleichwol gerne wissen / was
ich von dem lieben Catechismo Luthert
halte / so sage ich vnuerholen / das mehr
Geistes/

55 ORATIO

Geistes/ höhere Lehre / reicher Trost/
richtiger erklerung/ vnd stercker grund
aller Artickel des Christlichen Glau-
bens / im kleinen Catechismo Lutheri
zufinden / denn in viel Hundert gröf-
fern Büchern vnd Tomis der Alten
Lehrer der Kirchen / so man Patres
nennet / nim gleich für dich wenn du
wilt/ auch die am negsten nach den A-
posteln gelebet vnd geschrieben / vnd
diese meine gedancken zubeweisen/ sollte
mir Gott lob nicht fast schwer sein/
aber hie von vnnöten.

Recitavi quæ & quanta Deus no-
bis beneficia per D.Martinum Lutherum
præstiterit. Data verò opera meis ver-
bis, quæ forte reprehendi, aut plane re-
iici poterant in hac tam ardua materia,
vti nolui, sed clarissimorum quorundam
Theologorum, quorum nostro seculo
semper fuit, & est magna apud omnes
recte sentientes authoritas, & maior erit
apud posteritatem, si qua tamen futura
est, testimonia adscribere volui, non quod
existimem artis esse aliorum dicta trans-
scribere, eaq; pro suis usurpare, alienisq;
plumis

plumis se ornare : Sed ut autoritas & sententiaz
tantorum virorū, pudorem extorqueret leuibus
& impudentibus zoilis & sciolis , qui dum, alijs
ingratitudinem erga præceptores perpetuò ob-
ganniunt, ipsi nefaria & scelerata ingratitudine
virum Dei, præceptorem suum summum, eiusq;
sanctissimos labores carpere , & ignominiosis
appellationibus traducere non verentur. Dein-
de ut auditis tot grauissimorum virorum sen-
tentijs à primis statim annis, adolescentes scri-
pta Lutheri magnifacere & admirari discant,
eacq; quacunq; oblata occasione diligenter le-
gent, atq; illos in pietate non parum profecisse
sciant, quibus Lutheri monumenta æterna me-
moria dignissima vehementer placuerint, nec
audiant, imò cané & angue peius oderint ac
fugiant impios illos & effrontes homines , qui
allegantibus aut horitatē Lutheri incontrouer-
sijs religionis obsceno ore summa cum leuitate
& impudentia obijcere non verentur : Vos de-
mum adorabitis stercora Lutheri, istos enim in-
gratos cuculos Deus grauiter puniet. Ego sanè
de me verū vt fatear licet vix extremis, vt aiunt,
labijs libros Lutheri degustare cœperim, intel-
ligo tamen, & magna cum admiratione indies
experior, singula eius verba singulas sententias
& doctrinas continere. Et hoc scio ac certus
sum , Lutherum maiorem esse (vt cum D. D.
Morlino loquar) omnium hominum opinione,
cum mirari possum , sed nec lingua nec calamo

E

altitu-

altitudinem vel amplitudinem huius diuiniori organi quasi per vimbram exprimere, Ideoq; vicem meam valde doleo, quod non citius ad diligentem huius viri librorum lectionem adhibitus fuerim. Et deniq; prolixius haec testimonia huic narrationi inserere volui, ut animos piorum, qui haec fortassis lecturi sunt, vel hac saltem ratione ad gratitudinem cum erga Lutherum, tum verò maximè erga Deum ipsum pro hisce summis exhibitis beneficijs exuscitarem.

v. Etsi enim & nos horum summorum beneficiorum, quæ Deus per hunc Heröem nobis exhibuit, grata memoriam assiduè nobiscum circumferre, & gratitudinem animi nostri non tantum erga Lutherum, sed præcipue erga Deum ipsum, vero huius doctrinæ amore, fide constanti, spe firma, oratione seria, dilectione Dei & proximi ardente, totius virtutis sanctitate, morum integritate, omniumq; virtutum exemplis tanquam filij lucis, omnibus tenebrarum operibus procul remotis & sepositis, in luce ambulantes, declarare debebamus singuli: Si quis tamen præfens hoc nostrum seculum, eiusq; corruptissimos mores paulò accuratius insperxerit, atq; considerauerit, ne homines ille, si non peiores & magis ingratos Israëlitis, illis tamen tam similes, vt nec ouum ouo, quod aiunt, nec lac lacti magis simile esse queat, manifeste prohdolor, deprehendet. Ex decem vix unum inuenire licet, qui pro hac liberatione ex tristissima

fima Antichristi seruitute, & captiuitate verè Babylonica, & luce verbi diuini mirabiliter accep-
tis & restituta gratias agat, & pro eiusdem conseruatione preces ad Deum seriò fundat: vel
qui vitæ morumq; integritate animi sui gratitudinem declarat. Omnis enim generis peccata
ad summum peruenere, ita ut nullum ferè tam
atrox & horrendum cogitari possit delictum &
flagitiū, cuius non innumera apud nos quotidiè
exempla deprehendantur. Nullus est timor
Dei, nulla est dilectio, maledictum & menda-
cium, homicidium, furtum, & adulterium inun-
dauerunt, iniqüitas superabundauit, de malo
ad malum homines sunt egressi, & in malitia
sua gloriantur, vt cùm scriptura loquar, vtq;
vno verbo dicam:

Exulat à vulgo cum probitate fides.

Doctrinæ depositum à Luthero quasi per manus
nobis traditum, ipsiusq; Lutheri nomen, hoc
nostro exulceratissimo seculo, multis qui ta-
men egregij ipsius discipuli videri volunt, adeò
fordet, vt licet expressè & quasi in faciem non
audeant ipsum reprehendere, multò minus do-
ctrinam eius condemnare: clām tamen actis
cuniculis per latus aliorum, jugulum ipsius pe-
tentest, pleno ore & buccis id ipsum, quo autem
jure videant ipsi, facere non verentur. Res patet
exemplis. Exempla verò cum sint odiosa, ideo
hanc querelam abrumpere libet. Ne quid verò
ad summam nostri seculi ingratitudinem deesse

videatur, plurimos passim inuenias, quibus ipso Papatus nomine nihil est dulcior, quiq; omnis Pontificia Tyrannidis & cætitatis jam dum prorsus oblii, nihil magis expetunt & expectant, quam ut jugum illud Pontificium de nuo ceruicibus nostris imponatur, & Papatus omnibus suis numeris absolutissimus restituantur. Hoc illis vnicum est curæ, hoc dies & noætes desiderant anxiè, omnemq; vim & conatus suos in perniciem nostræ, & restitutionem Papisticæ doctrinæ parant & meditantur. Et sane si hisce ipsorum votis, quod tamen pro sua bonitate Deus clementer auertere dignetur, responderet euentus, tum demum fore sese ex omni parte beatos, aureumq; illud, de quo fabulantur Poëtæ seculum ad nos redditum falso sibi somniant, O seculum, ô mores, ô depolorandam & detestandam nostræ gentis ingratitudinem. Certum est Ethnicos in ipso die extremi judicij gloriose, & resurrecturos, & hanc dictu fœdam, auditu verò horrendam nostri temporis hominum ingratitudinem ad oreum usq; damnaturos esse.

v. i. Si quis verò miretur, & causas huius tam nefandæ ingratitudinis querat, is legendo saltem consideret quæ, suprà de Israëlitarum ingratitudine dicta sunt. Quod si omnia juxta animi nostri sententiam felici & prospero successu, quod ad corporalia & caduca huius vita bona, fluenter, nemo fortassis esset, qui de restituens

stituendo Papatu vel hiscere , vel mutire saltem
auderet. Quia verò hæc verbi lux assiduum
comitem habet sanctam crucem , & persecutio-
nes varias : Et in regno Pontificiorum , Satana
suum atrium possidente, maiorem tranquillita-
tem, & feliciorem successum, quo ad corporalia
& caduca huius vitæ bona , isti fuisse putant :
Ideò etiam tam anxiè Papatum restitui anhe-
lant, nequid ipsis quod ad benè lauteç viuen-
dum requiritur, fortè decedat, etiamsi interim
iniquissima vitæ conditio subeunda lucis diuine
amissio, salutisç æternæ perpetua jactura faci-
enda sit.

Deinde et si maiores nostri , qui partem ali-
quam Tyrannidis Pontificiæ & viderunt & su-
stинuerunt, grata mente hanc diuinitus per Lu-
therum factam liberationem celebrârint: tamen
cum huius nostræ ætatis homines Tyrannidem,
& densissimas Antichristi tenebras non vide-
rint, imò nec primis, quod aiunt, labris degu-
stârint, difficulter admodum illi , tantas tamç
horrendas doctrinæ depravationes , tam abo-
minandas blasphemias, tamç execrandam Ty-
rannidem superioribus temporibus fuisse per-
suaderi possunt. Et si quando à maioribus isti-
usmodi abominationes desolationum narran-
tur, perinde illis est, ac si fabulam quandam le-
pidam , vel figmentum aliquod Poëticum reci-
tari audirent.

Cum igitur talis & tam peruersus sit nostri

E 3

seculi

seculi status, quid mirum est si atrocissima & grauissima quæc pœnarum genera, annonæ caritas, agrorum sterilitas, fluuiorum eruptiones, & exundationes, aëris tempestates noxia, grandines, morborum & quidem inauditorum genera varia, pestes, bella funesta & cruenta, vastationes templorum & scholarum, ruinæ & mutationes periculose urbium & imperiorum, amissio doctrinæ cœlestis, & multa alia longè tristiora mala subsequantur.

Quapropter ut & memoriam gratam summorum beneficiorum cœlitus per Lutherum in nos collatorum conseruare, & quæ sub Romano Antichristo ^{yp̄ie} & Tyrannis, tenebræ, fraudes & imposturæ, fuerint, posteris nostris narrando communicare, & ad oculum demonstrare possimus, valdè prodest diuina monumenta beati Lutheri diligenter asseruare, eaque assidue nocturna & diurna voluere & reuoluere manu.

Reuerendus & doctissimus vir Dominus M. CONRADVS PORTA Ecclesiæ Islebienfis minister fidelissimus, & Lutheri discipulus constantissimus, amicus & frater noster reuerenter colendus, beatæ memoriæ, causas recitat in oratione quadam potissimum sex, propter quas scripta Lutheri assidue legenda sint. Prima, quod à Doctore diuinitus excitato & vocato. & à Spiritu sancto impulso & agitato edita sint. Secunda, quod omnia capita doctrinæ Christiana

anæ singulari dexteritate tradant, & consolati-
ones efficacissimas contineant. Tertia, quod
verbis propriissimis & selectissimis ordine o-
ptimo, de rebus propositis dicant. Quarta, quod
omnium nostri temporis doctorum & scripto-
rum libros & commentaria autoritatis pondere
& utilitatis vertate superent. Quinta quod mi-
raculosè tam autor quam scripta, in summis &
grauissimis periculis conseruata sint. Sexta,
quod singulari & admiranda constantia asserta
& vindicata sint. Hisce sex causis non imme-
ritò addi potest & hæc septima, videlicet, scrip-
ta Lutheri diligenter evoluenda esse, ut ex ijs
integralm totius Papatus Idæam mente & ani-
mo amplecti, & ad posteros quasi per manus
transmittere queamus. Sed quoniam longius
hæc narratiuncula quam vel institueram, vel co-
gitaram excurrit, ipsa rerum tractatione eam
offerente & flagitante, ideo Epilogi vice arden-
tissimis votis & veris pectoris mei gemitibus
oro æternum Patrem Domini nostri Iesu Chri-
sti, ut per & propter Filium suum unicum μεσι-
την nostrum, suo Spiritu gratiæ &
precum nos omnes & singulos in hac diuinitus
per Lutherum reuelata luce verbi sui clementer
conseruare, & tandem ex hac misericordiarum valle
ad se in cœlum recipere non dedignetur,
Amen.

DIXI.

E
E

D
S
tij

n
E
lu

